

P. Hainsworth (επιμ.), Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα (Παπαζήσης, 2004)

Εισαγωγή στην ελληνική έκδοση

Βασιλική Γεωργιάδου

Ο ανά χείρας συλλογικός τόμος πραγματεύεται το φαινόμενο της νέας άκρας δεξιάς, όπως αυτό σε ιδεολογικό, κομματικό/οργανωτικό και πολιτικό/προγραμματικό επίπεδο αποτυπώνεται κατ' αρχάς σε ώριμες μεταπολεμικές δημοκρατίες της Ευρώπης (Γαλλία, Αυστρία, Ιταλία, Γερμανία, Βέλγιο, Ολλανδία, Μ. Βρετανία, Σκανδιναβικές χώρες) αλλά και στις ΗΠΑ. Επιπλέον, η νέα άκρα δεξιά εξετάζεται με επίκεντρο νεότευκτα μετακομμουνιστικά καθεστώτα (Ρωσία, Ρουμανία, Σερβία), τα οποία εισήλθαν σε μια, συχνά ιδιότυπη, διαδικασία κοινοβουλευτικοποίησης και σταδιακού όσο και ασταθούς εκδημοκρατισμού μετά την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» στην Κεντρο-ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια.

Ο επιμελητής της αγγλικής έκδοσης και έμπειρος αναλυτής της ακροδεξιάς Paul Hainsworth (βλ. Hainsworth 1992, 1996, 2005), επιχειρώντας να περιγράψει το σύνθετο αυτό φαινόμενο και, κυρίως, να αναδείξει τα κοινά γνωρίσματα αλλά, επίσης, την ποικιλία των εκφάνσεων όπως και τις διαφορές που διακρίνουν επιμέρους εκδηλώσεις του όλου φαινομένου, παρομοιάζει την ακροδεξιά με «μια πολύπλοκη αλχημεία». Αποδίδοντας κάπως διαφορετικά και επεκτείνοντας τη διατύπωσή του αυτή, θα λέγαμε ότι η ακροδεξιά σε επίπεδο ιδεολογικού λόγου, θέσεων πολιτικής και προγραμματικών στοχεύσεων, όπως και σε επίπεδο (δυννητικής) εκλογικής απήχησης στους ψηφοφόρους, παρουσιάζεται ως ένα *μείγμα* ετερόκλιτων στοιχείων. Αυτό δημιουργεί, ωστόσο, συναιρέσεις ή ακόμη και συντήξεις των ανόμοιων και ενίοτε αταίριαστων «υλικών» που τη συγκροτούν.

Όπως και στα παρακάτω θα αναπτύξουμε, η αντίληψη περί της νέας άκρας δεξιάς ως μιας ανορθόδοξης συνάρθρωσης στοιχείων με διαφορετική ή, ακόμη, και αντιθετική ιδεολογική, πολιτική και προγραμματική αφετηρία αποτελεί, κατά κάποιον τρόπο, *γενετικό* χαρακτηριστικό του όλου φαινομένου. Βεβαίως, με το πέρασμα του χρόνου αλλά και από περίπτωση σε περίπτωση, είναι εμπειρικά διαπιστωμένο ότι μεταβάλλεται η ποιότητα και τροποποιούνται οι αναλογίες των στοιχείων που συναρθρώνονται μεταξύ τους σε έναν ακροδεξιό κορμό. Επί παραδείγματι, εάν κατά τη δεκαετία του 1970 «δεσπόζουσα περίπτωση» (master case) της νέας άκρας δεξιάς εθεωρείτο εκείνη που σε επίπεδο προγράμματος και

λόγου συνδύαζε τον οικονομικό φιλελευθερισμό με τον πολιτισμικό αυταρχισμό (Kitschelt και McGann 1995: 47), μια τέτοια σύσταση και αναλογία υλικών είναι πια ξεπερασμένη. Ιδίως από τη δεκαετία του 1990 δεσπόζουσα προβάλλει πλέον η περίπτωση μιας άκρας δεξιάς που αναμιγνύει στο λόγο και τις πρακτικές της αριστερότροπα κοινωνικο-οικονομικά αιτήματα με υπερσυντηρητικά-δεξιότροπα πολιτικο-πολιτισμικά πρότυπα. Πρόκειται για μια νεότερης εκδοχής άκρα δεξιά: για μια άκρα δεξιά του «τρίτου κύματος», όπως την αποκαλούν αρκετοί αναλυτές (βλ. ενδεικτικά S. Backer στον παρόντα τόμο). Έτσι, τη διακρίνουν κατ' αρχάς από τη συγχρωτισμένη με τα διάφορα φασιστοειδή κατάλοιπα από τη δεκαετία του 1920 και του 1930 άκρα δεξιά της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου («πρώτο κύμα»). Τη διακρίνουν, επίσης, από την άκρα δεξιά της περιόδου του μεταβιομηχανισμού («δεύτερο κύμα»), η εμφάνιση της οποίας στις αρχές της δεκαετίας του 1970, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, συνδέθηκε με τα διακυβεύματα «νέας πολιτικής» που ανέδειξε την εποχή εκείνη η ανερχόμενη νέα αριστερά. Η άκρα δεξιά του «τρίτου κύματος» προωθεί μεν αιτήματα υπέρ της διαφάνειας στο δημόσιο βίο, υπέρ της (άμεσης ή/και δημοψηφισματικής) πολιτικής συμμετοχής και τάσσεται επίσης υπέρ του κοινωνικού προστατευτισμού, ταυτοχρόνως όμως υπερασπίζεται μια –βάσει εθνοθηρσκευτικών και γενικότερα εθνοπολιτισμικών κριτηρίων– επιλεκτική κοινωνική φροντίδα. Επιπλέον, προβάλλει ιδιαίτερος την ανάγκη ενίσχυσης της δημόσιας τάξης και της εθνικής ασφάλειας, εξαίροντας παράλληλα τη σημασία όχι μόνο των «εξωτερικών» αλλά, ιδίως, των «εσωτερικών κινδύνων», οι οποίοι σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης και περιορισμού της σημασίας των εθνικών ορίων έχουν διεισδύσει και «απειλούν» τα συγκαιρινά εθνικά κράτη (για τα παραπάνω βλ. και Παπαδόπουλος 2004).

Ο ιδεολογικο-πολιτικός και, γενικότερα, ο προγραμματικός προσανατολισμός του φαινομένου της νέας άκρας δεξιάς είναι αρκετά ανομοιογενής και μεταβαλλόμενος στο πέρασμα του χρόνου.

- Μορφώματα της νέας άκρας δεξιάς εμφανίζονται, λοιπόν, να είναι άλλοτε υπέρ της ελεύθερης οικονομικής αγοράς και εναντίον των πολιτικών κοινωνικής αναδιανομής, ταυτοχρόνως όμως υπέρ του «νόμου και της τάξης», υπέρ εν γένει της εθνο-κρατικής ισχύος και μιας αυταρχικής αντίληψης για την πολιτική και την κοινωνική τάξη, όπως και κατά της πολιτισμικής ποικιλίας των σύγχρονων κρατών. Οι Kitschelt και McGann (όπ.π.) έχουν χαρακτηρίσει ως «δεξιό-αυταρχικό» (right-authoritarian) ένα ακροδεξιό φαινόμενο που προσλαμβάνει τέτοιες εκφράσεις.

- Άλλοτε πάλι μορφώματα της νέας άκρας δεξιάς παίρνουν θέση κατά της ελεύθερης αγοράς και υπέρ των κρατικών πολιτικών προστασίας του εισοδήματος, όπως και των πολιτικών κοινωνικής αναδιανομής προς όφελος των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων, εξαιρουμένων όμως των αλλοδαπών (μεταναστών και προσφύγων). Οι τελευταίοι αντιμετωπίζονται ως αθέμιτοι ανταγωνιστές των «γηγενών πολιτών του έθνους-κράτους» (nationale Staatsbürger) όσον αφορά τη θέση τους στην αγορά εργασίας και τη σχέση τους με το κράτος πρόνοιας. «Προνοιακός σοβινισμός» (welfare/welfare state chauvinism) έχει αποκληθεί ένα ακροδεξιό φαινόμενο που φέρει τα παραπάνω χαρακτηριστικά (βλ. ενδεικτικά Betz 1994: 173-74, Παπαδόπουλος 2004, ακόμα Klär κ.ά. 1989).
- Τέλος, μορφώματα της νέας άκρας δεξιάς τοποθετούνται σαφώς κατά ενός εκτεταμένου δημόσιου τομέα, ο οποίος ελέγχεται είτε από μια ευρεία κυβέρνηση συνασπισμού κομμάτων που συνεργάζονται μεταξύ τους στο πλαίσιο ενός –λιγότερο ή περισσότερο– άτυπου «καρτέλ των κομμάτων» είτε από μια ισχυρή μονοκομματική κυβέρνηση στο πλαίσιο ενός νεοκορπορατιστικού συστήματος διακυβέρνησης. Όμως, αυτή η εχθρότητα απέναντι στο κράτος, που επιπλέον εκδηλώνεται ως αποστροφή για την πολιτική ηγεσία και το πολιτικό προσωπικό («πολιτική τάξη») και συνοδεύεται τόσο από αντι-φιλελεύθερες όσο και από αντι-κομμουνιστικές στάσεις, εμφανίζει επιλεκτική αποδοχή σε μεταύλιστικά διακυβεύματα (προστασία περιβάλλοντος, ελευθερία και ανοχή σε ιδιωτικές επιλογές με βάση το φύλο, διευρυμένη πολιτική συμμετοχή κ.λπ.) – πρόκειται για διακυβεύματα την πολιτική σημασία των οποίων έχει αναδείξει από τη δεκαετία του 1960 μια «σε κοινωνικό επίπεδο ριζοσπαστικά φιλελεύθερη αριστερά» (libertarian left). Αν και έχει χαρακτηριστεί «οριακή» μια τέτοια περίπτωση, θεωρείται παρ' όλα αυτά μια μορφή ακροδεξιάς απόχρωσης «λαϊκιστικού αντικρατισμού» (Kitschelt και McGann 1995: 21-22, 42).

Όπως προκύπτει από την ποικιλία στον ιδεολογικο-πολιτικό προσανατολισμό της νέας άκρας δεξιάς, αυτή εμφανιζόμενη άλλοτε με τα μορφολογικά γνωρίσματα του *δεξιού αυταρχισμού*, άλλοτε πάλι με εκείνα του *προνοιακού σοβινισμού* και άλλοτε του *λαϊκιστικού αντικρατισμού*, παρουσιάζεται διαρκώς ως το αποτέλεσμα της ανάμειξης και της συγχώνευσης σε έναν ενιαίο κορμό μεταξύ τους αντιφατικών ή και αντιθετικών κοινωνικών αιτημάτων και πολιτικών ρευμάτων. Αποδίδοντας στη νέα άκρα δεξιά τον χαρακτηρισμό «πολύπλοκη αλημεία», ο Hainsworth, πέρα από τα όποια ειδικά γνωρίσματα της προσάπτει,

αναδεικνύει κατ' ουσίαν ως κυρίαρχο στοιχείο της τη *λειτουργία της σύντηξης και συναίρεσης* που, ως δυνατότητα, εντοπίζεται στη μήτρα του φαινομένου της νέας ακροδεξιάς. Κατά τη γνώμη μας, η λειτουργία αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου να αρθεί η πολιτική χασμωδία που εμφανίζεται από τη συνάντηση αντιφατικών και αντιθετικών πολιτικο-ιδεολογικών ρευμάτων, αλλά και προκειμένου να μετατραπεί αυτή η χασμωδία σε πολυσυλλεκτικότητα (ή, τουλάχιστον, σε πολυσυλλεκτική διαθεσιμότητα) όσον αφορά τη διεισδυτικότητα της νέας άκρας δεξιάς στο εκλογικό σώμα. Μια τέτοια λειτουργία, η οποία θα συναιρεί ή και θα συντήκει στην ιδεολογία και τον πολιτικό/προγραμματικό λόγο της νέας άκρας δεξιάς ιδέες και αντιλήψεις μιας υπερσυντηρητικής και αυταρχικής δεξιάς, μαζί με ορισμένες οικονομικές αντιλήψεις του πολιτικού κέντρου ή, ακόμη, και με ορισμένες ριζοσπαστικές κοινωνικές αντιλήψεις των άκρων στα αριστερά του πολιτικού κέντρου, χρειάζεται ένα ειδικό μέσον που θα προσανατολίζει και θα κινητοποιεί προς μια συγκεκριμένη ιδεολογικο-πολιτική κατεύθυνση το μείγμα που προκύπτει. Η σαφής κλίση προς την ακροδεξιά που προσλαμβάνει το συνηρημένο μείγμα, αυτή η ακροδεξιά σύντηξη, αναδεικνύεται μέσα από την προβολή και την υπεράσπιση οργανικών αντιλήψεων για το λαό και την κοινωνία, καθώς και εθνοτικών προσδιορισμών για το έθνος και την εθνική ταυτότητα, επικρατούσα παραλλαγή των οποίων αποτελεί η *ξενοφοβία* και ο *διαφορικός ρατσισμός*. Είναι ενδεικτικό ότι σαφή στοιχεία τέτοιων αντιλήψεων, τα οποία οδηγούν σε μια ποικιλία προκαταλήψεων, αποκάλυπτα εντοπίζονται ή, έστω, ελλοχεύουν σε επιμέρους πολιτικά ρεύματα που συναντώνται στην ιδεολογία και στην πολιτική και προγραμματική παρουσία της νέας ακροδεξιάς.

Η επιστημονική έρευνα και η συγκριτική πολιτικο-κοινωνιολογική μελέτη της ακροδεξιάς προϋποθέτει την αποσαφήνιση (το ίδιο όπως και την ανάδειξη της αμφισημίας ή, τουλάχιστον, την αιτιολόγηση της ασάφειας) ορισμένων κεντρικών ορισμών. Κατ' αρχάς, η αναφορά στην ακροδεξιά παραπέμπει συχνά σε ιδεολογίες, σχέδια πολιτικής δράσης, πολιτικά ρεύματα και κομματικές οργανώσεις που χωρικά είναι εγκατεστημένες δεξιότερα της καθεστουκίας δεξιάς επί του οριζόντιου άξονα Αριστεράς-Δεξιάς. Άλλοτε πάλι μια τέτοια αναφορά χαρακτηρίζει ιδεολογίες, σχέδια πολιτικής δράσης και (κομματικές ή κομματοειδείς) οργανώσεις και ρεύματα που στρέφονται εναντίον των ατομοκεντρικών, των ελευθεριακών και των πλουραλιστικών γνωρισμάτων της φιλελεύθερης δημοκρατίας συνολικά. Όταν συμβαίνει το πρώτο, έχουμε να κάνουμε με ένα φαινόμενο της *άκρας ή ριζοσπαστικής δεξιάς* (*far/radical right*), ενώ όταν συμβαίνει το δεύτερο, το φαινόμενο με το οποίο ερχόμαστε

αντιμέτωποι είναι εκείνο της *ακραίας ή εξτρεμιστικής δεξιάς* (extreme right). Παρότι, βέβαια, οι τυπολογίες και οι ταξινομήσεις συχνά υπάρχουν για να διαψεύδονται από τις «απειθαρχες πραγματικότητες», όπως εύστοχα παρατηρεί ο Blinkhorn (1990: 1-2), η ύπαρξή τους (αλλά και η διάψευσή τους) όσον αφορά στην περιγραφή της νέας άκρας δεξιάς καταδεικνύει την ποικιλία του φαινομένου, καθώς και το ετερόκλιτο των ιδεών και των ρευμάτων που το συγκροτούν. Η απουσία τέτοιων τυπολογιών και ταξινομήσεων με το επιχείρημα της αναλυτικής τους ανεπάρκειας συντείνει τελικώς στην υπαγωγή των επιμέρους διαφορετικών εκδηλώσεων της νέας άκρας δεξιάς σε μια γενικευτική και γι' αυτό συχνά διαστρεβλωτική της όντως «απειθαρχης πραγματικότητας» ετικέτα-εννοιολογική κατηγορία. Με άλλα λόγια, αν για τον ένα ή τον άλλο λόγο υπερβούμε τις τυπολογίες και ταξινομήσεις της ακροδεξιάς, όχι μόνο υποβαθμίζουμε τις διαφορετικές εκφράσεις που εντοπίζονται στο εσωτερικό της αλλά –ευθέως ή εμμέσως– συνηγορούμε υπέρ των εννοιολογικών γενικεύσεων που συσκοτίζουν το περιεχόμενο αυτής της «πολύπλοκης αληθείας». Η παρατήρηση του Betz (1998: 3), ότι «η εννοιολογική κατηγορία του δεξιού εξτρεμισμού –ή ακόμη χειρότερα του νεο-φασισμού– ελάχιστα μπορεί να συλλάβει τη φύση της σύγχρονης δεξιάς», ενώ αντιθέτως «ο προγραμματικός ριζοσπαστισμός και η προσφυγή στο λαϊκισμό» είναι σε θέση να περιγράψουν τις εκδηλώσεις της νέας άκρας δεξιάς σε πολλές σύγχρονες αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες, στηρίζει την άποψη ότι η εννοιολογική διαφοροποίηση, ακόμη και όταν διαψεύδεται από την κοινωνική πραγματικότητα, είναι προσφορότερη για την κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων από ό,τι μια εννοιολογική γενίκευση. Μόνο που συχνά η εννοιολογική (υπερ-)γενίκευση αποδεικνύεται ένα σαφώς ελκυστικότερο μιντιακό προϊόν αλλά και ένα προϊόν που ενίοτε προσφέρεται περισσότερο στην πολιτική διαμάχη και τον εκλογικό ανταγωνισμό από ό,τι η εννοιολογική διαφοροποίηση. Παρά τις όποιες, λιγότερο ή περισσότερο εύλογες, αντιρρήσεις και χωρίς «να ενδώσουμε σε μια πραγματιστική προσέγγιση» του φαινομένου, αποδίδοντας στη νέα άκρα δεξιά έναν αμετάβλητο «κοινό πυρήνα χαρακτηριστικών» (βλ. σχ. Hainsworth στον παρόντα τόμο), θα εμμείνουμε σε ορισμένες βασικές διακρίσεις που –κατά τη γνώμη μας και κατά τη γνώμη αρκετών έμπειρων ερευνητών της άκρας δεξιάς– βοηθούν στην αναλυτική προσέγγιση του φαινομένου.

Η άκρα/ριζοσπαστική δεξιά της ύστερης μεταπολεμικής εποχής κάνει την εμφάνισή της στα τέλη της δεκαετίας του 1960/αρχές του 1970. Πρόκειται για μια *νέα άκρα ή νέα ριζοσπαστική δεξιά*, η οποία δεν αποτελεί συνέχεια των πολιτικών

ρευμάτων και των πολιτικών κομμάτων που συστάθηκαν αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και ήταν διαποτισμένα από το ολοκληρωτικό πνεύμα της δεκαετίας του 1920 και 1930. Παρότι δεν θα πρέπει να υποβαθμιστεί το γεγονός, ότι ιδίως σε επίπεδο στελεχικού δυναμικού η νέα άκρα δεξιά αρκετές φορές (καλυμμένα ή και απροκάλυπτα) ενισχύθηκε μετά από διασταύρωσή της με την παλιά άκρα δεξιά της προπολεμικής και, ιδίως, της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου, δεν είναι η πολιτική/προγραμματική ούτε η ιδεολογική συνέχεια με τον φασισμό που δημιουργεί το κατάλληλο υπόστρωμα για την ανάδειξή της. Η νέα άκρα/ριζοσπαστική δεξιά, σύμφωνα με μια πολυσυζητημένη ανάλυση των Scheuch και Klingemann (1967: 11-29), εμφανίζεται ως μια «κανονική παθολογία των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών». Παρουσιάζεται, με άλλα λόγια, ως ένα λίγο-πολύ αναμενόμενο και επαναλαμβανόμενο αποτέλεσμα, το οποίο αναδεικνύεται από τις ακραίες κοινωνικές αντιδράσεις –εκείνες που δεν στοιχίζονται στις 'κανονικές' αντιδράσεις των δυνάμεων του πολιτικού κέντρου– απέναντι στις άνισες συνέπειες του οικονομικού εκσυγχρονισμού και του μεταβιομηχανισμού που αφήνουν πίσω τους αρκετούς «χαμένους». Να σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι παρότι η νέα άκρα δεξιά εμφανίζεται με φόντο τη δυσaréσκεια και διαμαρτυρία των εκάστοτε «χαμένων», παρότι επίσης προβάλλει συστηματικά, μεγεθύνει και επενδύει στα κάθε είδους αρνητικά –ενίοτε και εκδικητικά και μισαλλόδοξα– συναισθήματά τους, η ίδια δεν αποτελεί μια αντανάκλαση και μόνο των διαθέσεων που καταγράφονται μεταξύ των «θυμάτων του εκσυγχρονισμού». Ακόμη κι αν τα (σε ενεστώτα χρόνο, πραγματικά ή εν δυνάμει) «θύματα του εκσυγχρονισμού» (χειρώνακτες, ελεύθεροι μικροεπαγγελματίες και αυτοαπασχολούμενοι, χαμηλά υπαλληλικά στρώματα, συνταξιούχοι, άνεργοι, νέοι), συγκρινόμενα με τους «κερδισμένους του εκσυγχρονισμού» (ανώτερα υπαλληλικά στρώματα, επιχειρηματίες, εργαζόμενοι του δημοσίου τομέα, άτομα υψηλού μορφωτικού/εκπαιδευτικού επιπέδου), παρουσιάζουν μια σαφώς μεγαλύτερη πολιτική και εκλογική *διαθεσιμότητα* για τη νέα άκρα δεξιά, η πολιτική και εκλογική της στήριξη είναι συνάρτηση της όλης διάταξης των πολιτικών δυνάμεων μέσα στην πολιτική αγορά, καθώς και της ποιότητας του κομματικού ανταγωνισμού συνολικά (Kitschelt και McGann 1995: 10-11, 14-17). Υπ' αυτήν την έννοια, η πολιτική και εκλογική στήριξη της νέας άκρας δεξιάς δεν συναρτάται μονομερώς με τις συνέπειες του εκσυγχρονισμού. Επιπλέον, η δύναμή της θα εξαρτηθεί από το εάν «οι εκλογείς είναι επαρκώς δυσαρεστημένοι από τα υπάρχοντα μετριοπαθή συντηρητικά και μετριοπαθή αριστερά ή σοσιαλδημοκρατικά κόμματα» (όπ.π., 14), τα οποία καλούνται να

αντιμετωπίσουν τις προαναφερθείσες συνέπειες. Εφόσον οι εκλογείς κρίνουν, λοιπόν, ότι η σύγκλιση σε επίπεδο κομματικού ανταγωνισμού έχει προχωρήσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα κόμματα να είναι μεταξύ τους «δυσνητικώς μη-διακρινόμενα» και, άρα, πρωτίστως ενδιαφερόμενα να «μεγιστοποιούν τις ψήφους» τους αλλά, στην πραγματικότητα, αδιάφορα για την επίλυση των προβλημάτων της κοινωνίας, είναι ιδιαίτερος πιθανό μια υφιστάμενη ακροδεξιά διαθεσιμότητα στο εκλογικό σώμα, που υπό κανονικές συνθήκες εκτονώνεται διαχεόμενη στα κατεστημένα κόμματα, να μετατραπεί σε ακροδεξιά ψήφο (όπ.π., 17).

Επανερχόμενοι, τώρα, στην άποψη των Scheuch και Klingemann περί της νέας άκρας δεξιάς ως μιας «κανονικής παθολογίας», άποψη που συν τοις άλλοις σχετίζεται με τις διεργασίες κατακερματισμού του υποκειμένου και των συλλογικών του ταυτοτήτων στο εσωτερικό μιας λειτουργικά διαφοροποιημένης και γοργά μεταβαλλόμενης νεωτερικής κοινωνίας. Τη στιγμή, λοιπόν, κατά την οποία οι νεωτερικές κοινωνίες βιώνουν έναν βαθύ δομικό μετασχηματισμό, μια περαιτέρω λειτουργική διαφοροποίησή τους, αλλά και μια διευρυνόμενη ιδεολογικο-πολιτική ρευστότητα και εξατομίκευση (Beck 1999, Beck και Ziegler 2000), η νέα άκρα δεξιά υπερθεματίζει σε συνεκτικές συλλογικές παραστάσεις και καλλιεργεί προσδοκίες μιας εθνοτικά και πολιτισμικά ομογενοποιημένης, κρατοκεντρικής, αλλά και δημοψηφισματικής και προσωποκεντρικής κοινωνίας (βλ. Minkenberg 1998: 255). Χωρίς να προσβλέπουν σε μια ριζική ανατροπή του status quo, οι δυνάμεις και τα ρεύματα της νέας άκρας και ριζοσπαστικής δεξιάς φλερτάρουν ωστόσο ανοικτά με την ιδέα ενός status quo ante (Minkenberg 1994: 172). Στον πυρήνα μιας τέτοιας καθεστυκίας τάξης που αρύεται τις ρίζες της από ένα πρώιμο ή και προ-νεωτερικό παρελθόν, κεντρική θέση καταλαμβάνει η κλειστή εθνοπολιτισμική κοινότητα και το ισχυρό κράτος. Το τελευταίο, στο καθαρά οικονομικό πεδίο, προκρίνει πολιτικές της ελεύθερης αγοράς, οι οποίες συνήθως δεν διαφέρουν από τις οικονομικές πολιτικές που προτείνουν και εφαρμόζουν τα κόμματα και οι κυβερνήσεις της κατεστημένης δεξιάς. Σε ό,τι όμως αφορά τη δράση του στα υπόλοιπα πεδία άσκησης πολιτικής, το ισχυρό κράτος της νέας άκρας δεξιάς είναι επιφορτισμένο να διαφυλάττει τη δεσπόζουσα θέση της κλειστής εθνοπολιτισμικής κοινότητας, περιορίζοντας αν χρειαστεί την «ποικιλία και ατομική αυτονομία στις πολιτισμικές εκφράσεις» του πληθυσμού (Kitschelt και McGann 1995: 2). Ένα τέτοιο κράτος προωθεί πατερναλιστικά το «κοινό καλό» της κλειστής εθνοπολιτισμικής κοινότητας και όχι το «συλλογικό συμφέρον» των οργανωμένων αλλά εθνοπολιτισμικά

αδιάφορων κοινωνικο-οικονομικών συμφερόντων (Birsl 2002: 35). Όμως, ένα τέτοιο ισχυρό και ιεραρχημένο κράτος, ει δυνατόν υποστασιοποιημένο στο πρόσωπο ενός χαρισματικού ηγέτη, έρχεται ηθικά να απαξιώσει και εν γένει να περιορίσει το ρόλο των διαμεσολαβητικών θεσμών (ιδίως των πολιτικών κομμάτων), αλλά και των ενδιάμεσων αρχών του δημοκρατικού συστήματος αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης (της πολιτικής ελίτ και της κρατικής γραφειοκρατίας), προσβλέποντας στην οικοδόμηση μιας άμεσης και απευθείας σχέσης με το Λαό.

Είναι, άραγε, λαϊκιστική (και αν ναι, γιατί) μια τέτοια νέα άκρα και ριζοσπαστική δεξιά; Κατά τη γνώμη μας, το ερώτημα θα πρέπει να απαντηθεί καταφατικά, αν και όχι (μόνο και κυρίως) για τους λόγους που συνήθως επισημαίνονται. Συχνά στη βιβλιογραφία, για την περιγραφή της νέας άκρας/ριζοσπαστικής δεξιάς υιοθετείται ο όρος «*ριζοσπαστικός δεξιός λαϊκισμός*» (radical right-wing populism) και τα κόμματα ή κινήματα της νέας άκρας δεξιάς χαρακτηρίζονται ως «*νεο-λαϊκιστικά*» (neo-populist) (ενδεικτικά βλ. Betz 1994, Betz και Immerfall 1998, Mény και Sured 2002). Να σημειωθεί, βέβαια, ότι αρκετοί από εκείνους που αποδίδουν στην ακροδεξιά λαϊκισμό έχουν μια μάλλον μερική, ενίοτε και απλουστευμένη αντίληψη για το λαϊκιστικό φαινόμενο συνολικά: ορίζουν κατ' αρχάς ως λαϊκισμό κάθε κοινωνική αντίδραση που στρέφεται εναντίον των αντιπροσωπευτικών θεσμών και των πολιτικών αλλά και των πνευματικών ελίτ, αντίδραση που όντως εντοπίζεται σε ποικίλες εκφράσεις και εκδηλώσεις της νέας άκρας δεξιάς· κατά δεύτερον (και σημαντικότερο), εξαντλούν το λαϊκισμό στις ιδεολογικές και, προ πάντων, στις εκφραστικές του συνιστώσες. Λαϊκισμός και ακροδεξιά, παρά τις όποιες εκλεκτικές συγγενειές τους, είναι κατά βάση φαινόμενα διακριτά. Εφόσον ο λαϊκισμός εκληφθεί ως «αντίδραση στις δομές κυριαρχίας» στρεφόμενος άλλοτε εναντίον της αγοράς και άλλοτε εναντίον του κράτους (Canovan 1999: 4), μπορεί εξίσου να χαρακτηρίζει μορφώματα και εκδηλώσεις δεξιόστροφης και αριστερόστροφης ιδεολογικο-πολιτικής προέλευσης. Όσον αφορά την ακροδεξιά, προ πάντων στην εξτρεμιστική εκδοχή της (extreme right, βλ. παρακάτω), αυτή αποτελεί μια «αντινεωτερική μορφή διαμαρτυρίας» (Jaschke 1994: 31), καθώς στρέφεται εναντίον των πλουραλιστικών, ισονομιστικών και ατομοκεντρικών αξιών της φιλελεύθερης δημοκρατίας υπερασπιζόμενη, με κάθε μέσον, ένα «μονιστικό» καθεστώς: δηλαδή «κλειστό στο δημοκρατικό ανταγωνισμό στο πλαίσιο της πολιτικής αγοράς, είτε από μια ογκώδη πλειοψηφία είτε από μια μειοψηφία που αποκλείει τους αντιπάλους» (Lipset και Raab 1978: 428).

Παρά την όποια εκλεκτική συγγένεια αλλά και τις διαφορές λαϊκισμού και ακροδεξιάς, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ακροδεξιές εκδηλώσεις και μορφώματα πιθανώς να καθίστανται σε μερίδα της κοινής γνώμης πολιτικώς πιο αποδεκτά ή, τουλάχιστον, όχι περισσότερο κακόφημα από ό,τι άλλες παρεμφερείς εκδηλώσεις και μορφώματα, ωστόσο επί της ουσίας εξεταζόμενα δεν μετακινούνται εγγύτερα του πολιτικού κέντρου εάν αποδοθεί σε αυτά η ιδιοπροσωπία του λαϊκισμού.

Αναλυόμενα από τη σκοπιά του πολιτικού τους στυλ και περιεχομένου (policy style – policy content) καθώς και του πολιτικού τους λόγου (political discourse) (καταγγελία των ελίτ, υπέρ του νόμου και της τάξης, κατά της ισότιμης συμμετοχής των μεταναστών στην αγορά εργασίας και το κοινωνικό κράτος, υπέρ της διαφάνειας αλλά και της διαδικαστικής αμεσότητας –σε αντίθεση προς την αντιπροσωπευτικότητα– στην επιλογή κατάλληλων λύσεων για τα διάφορα προβλήματα), τα μορφώματα της νέας άκρας δεξιάς που, εκφραστικώς, συχνά υπερασπίζονται τα παραπάνω, ανταποκρίνονται σημαντικά στα προαπαιτούμενα της λαϊκιστικής ιδεολογίας και των πολιτικών στοχεύσεων του λαϊκισμού. Για να διατυπώσουμε διαφορετικά τη φράση που προηγήθηκε: ο καταγγελτικός λόγος της νέας άκρας δεξιάς, ο οποίος στοχεύει να 'ξεμπροστιάσει' τους ανταγωνιστές και υπονομευτές 'του Λαού' (την ελίτ, τους μετανάστες, τους εγχώριους και ξένους σελέμηδες) και να επιτιμήσει όλα όσα και όσους (κατεστημένα κόμματα, πολιτική ηγεσία, σώματα αντιπροσώπευσης) εσκεμμένα αγνοούν και παρακάμπτουν τις υπάρχουσες απλές λύσεις στα διάφορα προβλήματα, ανταποκρίνεται στον –κατά Laclau (1983)– ιδεότυπο του ιδεολογικού λόγου του λαϊκισμού. «Η θέση μας είναι ότι ο λαϊκισμός συνίσταται στην ανασύνθεση των λαϊκο-δημοκρατικών εγκλήσεων ως πλέγμα αντιθετικό προς την κυρίαρχη ιδεολογία», υποστηρίζει ο Laclau (1983: 194). Η «ανασύνθεση» αυτή ξεκινά όταν παύει να ισχύει η «συνάρθρωση των λαϊκο-δημοκρατικών ιδεολογιών στον κυρίαρχο λόγο», όταν δηλαδή σταματά η «απορρόφηση κάθε στοιχείου τους που αποτελεί μια απλή διαφορική ιδιαιτερότητα» και η ανάδειξη εκείνων των στοιχείων του ιδεολογικού λόγου «που τείνουν να μετατρέψουν την ιδιαιτερότητα σε σύμβολο ανταγωνισμού» (Laclau 1983: 194-95). Ο Laclau (1983: 195) συμπληρώνει και έτσι συνοψίζει το περιεχόμενο του λαϊκισμού ως ιδεολογίας, εφόσον σύμφωνα με τον ίδιο «ο λαϊκισμός αρχίζει στο σημείο όπου τα λαϊκο-δημοκρατικά στοιχεία παρουσιάζονται ως μια ανταγωνιστική επιλογή εναντίον της ιδεολογίας του άρχοντος συγκροτήματος».

Η αντίληψη ότι «ο 'λαϊκισμός' εκδηλώνεται σε ένα ειδικό ιδεολογικό πεδίο», εκείνο «που συγκροτείται από τη διπλή άρθρωση του πολιτικού λόγου» ή, αλλιώς, από τη «διαλεκτική ένταση μεταξύ του 'λαού' και των 'τάξεων'» και ότι, επομένως, λαϊκισμός δεν είναι παρά «η ειδική μορφή αυτής της συνάρθρωσης» του 'λαού' στο λόγο μιας 'τάξης', προκειμένου η τελευταία να επιβάλλει την ηγεμονία της, αποτελεί τον κατά Laclau (1983: 219-20) ορισμό του λαϊκισμού. Ταυτοχρόνως συνιστά το σημείο συνάντησης των απόψεων περί της νέας άκρας δεξιάς ως ιδεολογικού μορφώματος δεξιόστροφης ριζοσπαστικής λαϊκιστικής απόκλισης (radical right-wing populism). Σε ιδεολογικά, λοιπόν, μορφώματα τέτοιου τύπου πραγματώνεται μια ιδιαίτερη «διασύνδεση» μεταξύ της ακροδεξιάς ιδεολογίας και της λαϊκιστικής ρητορείας (Birs1 2002: 34). Η διασύνδεση αυτή – σύμφωνα με τον Betz (1998: 5)– «φορτίζει συναισθηματικά» κατ' αρχάς εκείνους που είναι *ήδη* πολιτικο-εκλογικά διαθέσιμοι για την άκρα δεξιά δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο ένα «πολιτικό κεφάλαιο» υπέρ της. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί ούτε να αγνοηθεί, προκειμένου προ πάντων να εξηγηθούν διακυμάνσεις στη διαθεσιμότητα του εκλογικού σώματος για μια ακραία/ριζοσπαστική δεξιά με λαϊκιστικό ιδεολογικό λόγο.

Ωστόσο, η ανάλυση του λαϊκισμού από τη σκοπιά του λόγου επιτυγχάνει μια μερική προσέγγιση του φαινομένου. Όπως διατείνεται η Canovan (1999: 3), σχετικά με το λαϊκισμό «αποσαφήνιση... μπορεί να επιτευχθεί εάν στρέψουμε την προσοχή μας από την ιδεολογία και το περιεχόμενο της πολιτικής... σε δομικές προσεγγίσεις» (υπογρ. Β.Γ.). Με άλλα λόγια, εάν αντιληφθούμε τις εκκλήσεις 'στο λαό' ως εναντίωση τόσο στις κυρίαρχες ιδέες και αξίες της κοινωνίας όσο και στις καθεστυκίες δομές κυριαρχίας (ό.π.). Ο λαϊκισμός ως εναντίωση στις καθεστυκίες δομές κυριαρχίας, όπως κι αν αυτές εξειδικεύονται κάθε φορά ανάλογα με την περίπτωση, μας βοηθά να κατανοήσουμε ορισμένες, εκ πρώτης όψεως αντιφατικές, επιλογές και στάσεις. Μας βοηθά, επί παραδείγματι, να κατανοήσουμε γιατί η νέα άκρα δεξιά είναι άλλοτε υπέρ της ελεύθερης αγοράς και άλλοτε πάλι υπέρ της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, άλλοτε παρουσιάζεται ως πολέμιος των ανταγωνιστικών θεσμών της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και άλλοτε πάλι ως πολέμιος των συναινετικών, συμβιωτικών και διαπραγματευτικών της δομών. Εξάλλου, μια τέτοιου τύπου δομική προσέγγιση του λαϊκισμού θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε βαθύτερα τη συχνά παρατηρούμενη ανομοιογένεια στην κοινωνιο-δημογραφική σύνθεση αλλά και την ποικιλία στον αξιακό προσανατολισμό 'του Λαού' που εμφανίζεται πολιτικο-εκλογικά διαθέσιμος για την ενίοτε εξίσου αξιακά επαμφοτερίζουσα νέα

άκρα δεξιά. Μπορεί σήμερα πλέον να μην θεωρείται μια «δεσπόζουσα περίπτωση», ας μην ξεχνούμε ωστόσο ότι η εμφάνιση της νέας άκρας/ριζοσπαστικής δεξιάς στα τέλη της δεκαετίας του 1960/αρχές του 1970 (βλ. τις περιπτώσεις των Κομμάτων της Προόδου σε Δανία – *Fremskridtspartiet* και Νορβηγία – *Fremskrittspartiet*) σημαδεύτηκε από την ιδιαίτερος πολιτικά αμφιταλαντευόμενη στάση της: «να υπερασπίζεται δεξιόστροφες, καθαρά μονεταριστικές πολιτικές της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς και ‘αυταρχικές’ ιεραρχικές διευθετήσεις σε ό,τι αφορά τη διαδικαστική διάσταση της πολιτικής (politics), σε συνδυασμό με θέσεις υπέρ του περιορισμού της ποικιλίας και της ατομικής αυτονομίας σε ό,τι αφορά τις πολιτισμικές εκφράσεις» μέσα στην κοινωνία (Kitschelt και McGann 1995: 2).

Εάν επικεντρωθούμε στη δομική διάσταση του λαϊκιστικού φαινομένου, όπως μας προτείνει η Canovan (1999: 2-3, 8), ο λαϊκισμός αναδεικνύεται ως ένα αποτέλεσμα αναπότρεπτων «εντάσεων» που λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό ενός δημοκρατικού καθεστώτος. Σε αυτό συναντώνται δύο επιμέρους διαστάσεις της σύγχρονης δημοκρατικής αρχής: η «λυτρωτική» (redemptive) και η «ρεαλιστική» (pragmatic) διάσταση, ισχυρίζεται η Canovan (όπ.π.). Η σχέση μεταξύ της «λυτρωτικής» και της «ρεαλιστικής» διάστασης της δημοκρατίας είναι εγγενής σε οποιοδήποτε καθεστώς μιας αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, ενώ ταυτοχρόνως η σχέση αυτή παραπέμπει στις δύο κατά Dahl (2001) αντιλήψεις για τη δημοκρατία αφενός ως ενός «ιδεώδους» και αφετέρου ως μιας «πραγματικότητας». Οι δύο αυτές αντιλήψεις για τη δημοκρατία την καθιστούν διαρκώς ευάλωτη σε μια ελλοχεύουσα σύγχυση, αποτέλεσμα της ανυπέβλητης συνύφανσης μεταξύ του ‘τι και ποια είναι’ η ιδεώδης δημοκρατία και του ‘τι και πώς είναι’ ένα πραγματικό/εφαρμοσμένο δημοκρατικό καθεστώς (Dahl 2001: 50). Μεταξύ της δημοκρατίας ως ενός ιδεώδους και της δημοκρατίας ως ενός εν τη ευρεία έννοια συστήματος διακυβέρνησης υφίσταται ένα «χάσμα» και μια συνεχής «ένταση» (Canovan 1999: 8, 9). Όσο διευρύνεται αυτό το χάσμα και όσο πληθαίνουν αλλά και οξύνονται οι εντάσεις εξ αιτίας των δύο διαστάσεων της δημοκρατίας που συνυπάρχουν, με άλλα λόγια όσο οι παραστάσεις για την ‘ουσία’ της δημοκρατίας αλλά και οι αυξανόμενες προσδοκίες ‘του Λαού’ από τη δημοκρατία υπολείπονται ή και διαψεύδονται από τα αποτελέσματα της δημοκρατικής διακυβέρνησης, τόσο πιθανότερο προβάλλει το ενδεχόμενο, το λαϊκιστικό φαινόμενο –υπό κάποια του μορφή: κινηματική ή κομματική, αλλά και ακροδεξιά/ριζοσπαστική ή και ακροαριστερή/εξτρεμιστική– να κατορθώσει να εκδηλωθεί (όπ.π.).

Με βάση τα παραπάνω, τα διάφορα μορφώματα της νέας άκρας και ριζοσπαστικής δεξιάς θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως *αυθεντικά (νεο-)λαϊκιστικά*. Είναι αυθεντικά (νεο-)λαϊκιστικά διότι ανταποκρίνονται όχι μόνο στα προαπαιτούμενα του ιδεολογικού λόγου του λαϊκισμού, αλλά επιπλέον και κυρίως διότι:

- είναι ικανά να *συγχωνεύουν* στην πολιτική και το πρόγραμμά τους αντιφατικά και αντιθετικά πολιτικά ρεύματα, με προέλευση τόσο από το πολιτικό κέντρο όσο και από τα πολιτικά άκρα·
- είναι σε θέση να *συναιρούν* στον κορμό των ακροδεξιών/ριζοσπαστικών μορφωμάτων διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις, αποκλίνουσες προσδοκίες και επιμέρους συμφέροντα των «καθημερινών ανθρώπων» εν ονόματι ενός οργανικά ενωμένου «Λαού»·
- εν τέλει, είναι –κατά τη γνώμη μας– αυθεντικά (νεο-)λαϊκιστικά μορφώματα οι οργανώσεις και τα κόμματα της νέας άκρας δεξιάς επειδή, δημαγωγικά, εκφράζουν μια βαθύτερη προσδοκία υπέρβασης τηςσχάσης μεταξύ της «λυτρωτικής» και της «ρεαλιστικής» διάστασης της δημοκρατίας. Για να επαναδιατυπώσουμε τη φράση που προηγήθηκε, είναι αυθεντικά (νεο-)λαϊκιστικά τα μορφώματα αυτά επειδή παραπλανητικά προβάλλουν την ιδέα ενός πολιτικού κράματος ως μορφής κράτους που αναδεικνύεται από τη *σύντηξη* του «ιδεώδους» και της «πραγματικότητας» του σύγχρονου δημοκρατικού καθεστώτος. Όμως, η αλήθεια είναι, ότι οι οργανώσεις και τα κόμματα της νέας άκρας δεξιάς δεν υπερασπίζονται παρά την προσαρμογή της υφιστάμενης δημοκρατικής πραγματικότητας (η οποία σε επίπεδο αρχών και κανόνων δικαίου είναι ανεκτική και, επιπλέον, *de facto* πολυπολιτισμική) στα πρότυπα ενός επιλεκτικού εθνολαϊκιστικού καθεστώτος (που εφαρμόζει πολιτισμικές ή και άλλες διακρίσεις στην εφαρμογή των αρχών του). Ένα τέτοιο καθεστώς, ακόμη κι αν τυπικά συμμαρτίζεται τη δημοκρατική αρχή και κινείται εντός του πλαισίου της υφιστάμενης συνταγματικής τάξης, ακροβατεί στην οριογραμμή των εφαρμοζόμενων αξιών και ιδεωδών της (βλ. και Minkenberg 1997: 84-85).

Ο πρώην Γερμανός καγκελάριος Helmut Schmidt, έχοντας να αντιμετωπίσει στη διάρκεια της θητείας του (1974-82) το φαινόμενο του ακροαριστερού εξτρεμισμού, είχε διατυπώσει τη άποψη (για την οποία του ασκήθηκε αρκετή κριτική από τα αριστερά του πολιτικού φάσματος) ότι όποιος σχοινοβατεί στην

οριογραμμή του συστήματος, στην πραγματικότητα βρίσκεται ήδη εκτός του. Τηρουμένων των αναλογιών, η ίδια αντίληψη φαίνεται να κυριαρχεί σε αρκετούς μελετητές της νέας άκρας δεξιάς, οι οποίοι θεωρούν τον όρο «ακραία» ή «εξτρεμιστική δεξιά» ως «τον κατάλληλο γενικό όρο» για την περιγραφή του φαινομένου της μεταπολεμικής δεξιάς, το οποίο –ανεξαρτήτως των ιδιαίτερων εκφράσεων και παραλλαγών του– τοποθετείται ιδεολογικο-πολιτικά πέραν της κατεστημένης δεξιάς και της καθεστυκίας πολιτικής τάξης γενικά. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, ο παρών συλλογικός τόμος πραγματεύεται φαινόμενα τόσο της άκρας ή ριζοσπαστικής δεξιάς (*far/radical right*) όσο και της ακραίας ή εξτρεμιστικής δεξιάς (*extreme right*). Ο επιμελητής της αγγλικής έκδοσης επιλέγει, ωστόσο, να υιοθετήσει για όλα ανεξαιρέτως τα κόμματα και τις οργανώσεις που αναλύονται στο βιβλίο την εννοιολογική ετικέτα της ακραίας/εξτρεμιστικής δεξιάς. Στην ελληνική έκδοση του βιβλίου ο αγγλικός όρος «*extreme right*» μεταφράστηκε ως «ακροδεξιά», όχι τόσο για να αποδοθεί με απόλυτη γλωσσική αυστηρότητα ο όρος του πρωτοτύπου κειμένου, αλλά πιο πολύ προκειμένου η μετάφραση να ανταποκριθεί στο εννοιολογικό φορτίο που η έννοια προσλαμβάνει λόγω της συγκεκριμένης χρήσης της από τον Hainsworth και άλλους συγγραφείς του παρόντος τόμου. Σύμφωνα με αυτούς, λοιπόν, ως «ακροδεξιά» δεν χαρακτηρίζονται μόνο αντινεωτερικά μορφώματα που –σε ορισμένες περιπτώσεις μη αποκλείοντας ακόμη και τη χρήση βίας– στρέφονται εναντίον των πλουραλιστικών, ισονομιστικών και ατομοκεντρικών αξιών της φιλελεύθερης δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Επιπλέον, «ακροδεξιά» χαρακτηρίζονται και τα μορφώματα εκείνα που παρότι δεν ανταποκρίνονται επακριβώς στον ιδεότυπο του πολιτικού εξτρεμισμού ή, σε ορισμένα σημεία, μπορεί εμφανώς να αποκλίνουν από τον ιδεότυπο αυτό, ωστόσο συγκρινόμενα με τα υπόλοιπα συναφή μορφώματα μέσα σε ένα φιλελεύθερο δημοκρατικό καθεστώς, αποκλίνουν αισθητά από την κομματική, ιδεολογική και πολιτική/προγραμματική επικρατούσα τάση (Minkenberg 1997: 84-85, αλλά και Andersen και Bjørklund στον παρόντα τόμο).

Αυτός ο εκτατικός και επιστημονικά πιο χαλαρός ορισμός της ακραίας/εξτρεμιστικής δεξιάς που εμφανίζεται στο βιβλίο, σύμφωνα με τον οποίο ως ακραίο λογίζεται κάθε κόμμα, οργάνωση ή ιδεολογία που τοποθετείται πέραν του (ούτως ή άλλως ιδεολογικο-πολιτικά όχι αυστηρά περιχαρακωμένου) χώρου του πολιτικού κέντρου (βλ. Link 1998), δεν συνιστά απλώς μια παράκαμψη των δυσκολιών που σχετίζονται με τη χρήση αλλά και τη μεταφραστική απόδοση τέτοιου είδους πολιτικά φορτισμένων και, άρα, δύσχρηστων εννοιών (Hainsworth

στον παρόντα τόμο). Στην πραγματικότητα όλες οι εκδηλώσεις και όλα τα ρεύματα του ευρύτερου φαινομένου της νέας δεξιάς –της ριζοσπαστικής, της λαϊκιστικής και της εξτρεμιστικής– είναι ακραία, υπό την προϋπόθεση ότι, έτσι ή αλλιώς, όλα είναι σε θέση να παρασύρουν προς τις δικές τους αντιλήψεις τις κατεστημένες δυνάμεις του πολιτικού κέντρου. Μια τέτοιου είδους μετακίνηση των δυνάμεων του πολιτικού κέντρου προς τον ιδεολογικό λόγο και τις πολιτικές και προγραμματικές θέσεις της νέας άκρας δεξιάς έγινε ιδιαίτερα ορατή με επίκεντρο το διακύβευμα «πρόσφυγες και μετανάστες». Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και με επίκεντρο το συγκεκριμένο διακύβευμα, αρκετές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και κόμματα άρχισαν να εφαρμόζουν τακτικές κατ' αρχάς δικής τους «προσαρμογής» απέναντι στη νέα άκρα δεξιά. Στο πλαίσιο αυτών των τακτικών προσαρμογής κατ' αρχάς υιοθετήθηκαν ορισμένα αιτήματα της νέας ακροδεξιάς για αυστηρότερη νομοθεσία και για επιπλέον ελέγχους και περιορισμούς σε ό,τι αφορά προ πάντων στο ζήτημα της χορήγησης ασύλου σε πρόσφυγες, αλλά και στο ζήτημα της παροχής άδειας εγκατάστασης και εργασίας σε μετανάστες (αναλυτικά για το ζήτημα αυτό βλ. Baumgartl και Favell 1995). Συγκεκριμένα μέτρα που ελήφθησαν ήδη στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ως αποτέλεσμα της πολιτικής και εκλογικής ενίσχυσης των δυνάμεων της νέας ακροδεξιάς, αφορούσαν είτε στην επιβολή ενός επιτρεπόμενου ανωτάτου αριθμητικού ορίου στην είσοδο μεταναστών ετησίως (Αυστρία/1993) είτε στην αυστηροποίηση των προϋποθέσεων για ένωση των οικογενειών των μεταναστών στις χώρες υποδοχής (Δανία/1992) είτε στην ψήφιση ενός νέου μεταναστευτικού νόμου (Ολλανδία/1993) ή στην επιβολή περιορισμών στην παροχή ασύλου (Γερμανία/1993) (Baumgartl και Favell 1995: 19, 91, 138-9, 232). Με την υιοθέτηση τακτικών «προσαρμογής», ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και κατεστημένα κόμματα του πολιτικού κέντρου προσδοκούσαν να προκύψει στη συνέχεια και η «προσαρμογή» της νέας άκρας δεξιάς στους κανόνες του κοινοβουλευτισμού και τις απαιτήσεις της διακυβέρνησης. Βέβαια, με τις τακτικές «προσαρμογής» εγκαταλείφθηκαν ή παρακάμφθηκαν οι τακτικές πολιτικής «περιθωριοποίησης» της νέας ακροδεξιάς που, με εξαίρεση κυρίως τη Γαλλία, φαίνεται διαρκώς να χαλαρώνουν (για τις δύο «τακτικές» Widfeldt 2001: 8). Προκρίνοντας, μάλιστα, τις τακτικές «προσαρμογής» από τις τακτικές «περιθωριοποίησης», ορισμένα κόμματα της καθεστυκίας δεξιάς συμφώνησαν στην προοπτική κυβερνητικής συνεργασίας τους με κόμματα της άκρας και λαϊκιστικής δεξιάς. Εδώ χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Αυστρίας και ο κυβερνητικός συνασπισμός που προέκυψε μεταξύ του Λαϊκού Κόμματος (ÖVP)

υπό τον Wolfgang Schüssel και του FPÖ υπό τον Jörg Haider (που πλέον, τύποις τουλάχιστον, βρίσκεται υπό την ηγεσία του Mathias Reichhold). Ο συνασπισμός αυτός διαρκεί από το 2000 έως σήμερα, μάλιστα παρά την πρόσκαιρη διάλυσή του και την πρόωπη προκήρυξη εκλογών το 2002, από τις οποίες εν τέλει προήλθε η ανανέωση της παραπάνω συνεργασίας.

Οι τακτικές «προσαρμογής» που εφαρμόζονται στοχεύουν κατ' αρχάς να κατευνάσουν τα ξενοφοβικά συναισθήματα του πληθυσμού καθιστώντας συνυπεύθυνους για την αντιμετώπισή τους και για τη διαχείριση των αιτίων που τα προκαλούν κόμματα και ηγέτες της νέας άκρας και λαϊκιστικής δεξιάς. Ταυτοχρόνως, βέβαια, οι τακτικές αυτές συμβάλλουν στο να «προσαρμόσουν» τα μαζικά συναισθήματα άμυνας και φόβου απέναντι στην παρουσία του «ξένου» στις ξενοφοβικές και εθνολαϊκιστικές προδιαγραφές της ακροδεξιάς. Αυτή η διπλή συμβολή της τακτικής της «προσαρμογής» λαμβάνει χώρα τόσο μέσω της ριζοσπαστικοποίησης των δυνάμεων του πολιτικού κέντρου, που συν τω χρόνω δείχνουν κατά τι να συμμερίζονται φόβους των δυνάμεων του δεξιού άκρου του πολιτικού φάσματος, όσο και μέσω της θεσμοποίησης της ακροδεξιάς: η τελευταία, με την ένταξή της στο σύστημα της διακυβέρνησης, εκ των πραγμάτων εγκαταλείπει τον ακραία διαμαρτυρόμενο ιδεολογικό της (αντί-)λόγο, εγκαταλειπόμενη όμως και η ίδια από ένα σημαντικό κομμάτι των διαμαρτυρόμενων οπαδών της. Η περίπτωση της Αυστρίας στο σημείο αυτό είναι επίσης ιδιαιτέρως χαρακτηριστική: μετά από δύο περίπου χρόνια συμμετοχής του FPÖ στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση, η δύναμή του από 27.2% και 52 κοινοβουλευτικές έδρες που ήταν στις εκλογές του Οκτωβρίου 1999 (πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό του FPÖ μέχρι σήμερα), έπεσε στο 10.2% και τις 19 έδρες στις εκλογές του Νοεμβρίου 2002. Αντιθέτως, από την εκλογική αυτή πτώση του FPÖ ευνοήθηκε σημαντικά το ÖVP, αυξάνοντας την κοινοβουλευτική δύναμή του από το 26.9% που αντιστοιχούσε σε 52 έδρες (1999) στο 42.3% (το δεύτερο καλύτερο ποσοστό του από τις αρχές του 1980) και τις 79 έδρες (2002) στο Εθνικό Συμβούλιο (Βουλή). Το ÖVP, τουλάχιστον εξ απόψεως εκλογικής αριθμητικής, δείχνει να δικαιώθηκε τόσο για την απόφαση της κυβερνητικής συνεργασίας του με το FPÖ όσο και για την πρόσκαιρη διάλυση της συνεργασίας αυτής. Πρόκειται για επιλογές που, μεταξύ άλλων, είχαν ως συνέπεια την κομματική περιθωριοποίηση του Jörg Haider (παροδική τη θεωρούν αρκετοί) και τη διαφαινόμενη αναστροφή με κατεύθυνση προς την καθεστουκία δεξιά και το πολιτικό κέντρο του σημερινού κυβερνητικού FPÖ (βλ. Pelinka 2001, Campbell και Schaller 2002, Johnson <http://widerstand.philo.at/johnson.html>). Εξ αντιδιαστολής

δείχνει, ωστόσο, να δικαιώθηκε και το FPÖ (αν και όχι εξ απόψεως εκλογικής αριθμητικής γι' αυτό το ίδιο). Η 'δικαίωση' του FPÖ ευρίσκεται στο γεγονός ότι, ουσιαστικά, συμπαρέσυρε το ÖVP να μετακινηθεί ιδεολογικο-πολιτικά δεξιότερα από το πολιτικό κέντρο αλλά και να απομακρυνθεί από το παραδοσιακό μοντέλο της Αυστριακής «δημοκρατίας του κονκορδάτου». Πρόκειται για έναν τύπο δημοκρατίας που επί δεκαετίες στηριζόταν σε μια ευρεία συμφωνία ή/και σε μια κυβερνητική συμβίωση των Σοσιαλιστών/Σοσιαλδημοκρατών (SPÖ) και του Λαϊκού Κόμματος (ÖVP) και η οποία είχε ως βάση της τη μεταξύ τους αναλογική κατανομή θέσεων, αξιωμάτων και παροχών στη διοίκηση και το κράτος (Proporzdemokratie). Μετακινούμενο δεξιότερα το ÖVP γνώρισε στις εκλογές του Νοεμβρίου 2002 τη μεγαλύτερη εκλογική του επιτυχία από το 1966, όταν και πάλι είχε έρθει πρώτο κόμμα στις γενικές εκλογές για το Εθνικό Συμβούλιο στο πλαίσιο της Δεύτερης Αυστριακής Δημοκρατίας (Pelinka 1996: 493/Πίνακας 5).

Η επιτυχία των κομμάτων της νέας ακροδεξιάς είναι αρκετά σύνθετη και αμφίσημη. Η επιβολή των πολιτικών τους θέσεων σε δυνάμεις του πολιτικού κέντρου μεταφράζεται συχνά σε απώλεια εκλογικών δυνάμεων γι' αυτά τα ίδια. Η μεταβολή των δικών τους εκλογικών δυνάμεων λειτουργεί μεν υπέρ της ενίσχυσης των χωρικά όμορων (επί του άξονα Αριστεράς-Δεξιάς) κομματικών δυνάμεων (βλ. παραπάνω την περίπτωση του συντηρητικού και δεξιόστροφου ÖVP στις εκλογές του Νοεμβρίου 2002), συχνά όμως κατά των κομματικών δυνάμεων της Κεντροαριστεράς. Οσάκις αυτές προσπάθησαν να αποκομίσουν εκλογικά οφέλη από την τακτική ιδιοποίησης ορισμένων θέσεων της νέας ακροδεξιάς ιδίως σε ζητήματα ασύλου και μετανάστευσης, αντιμετώπισαν την αδιαφορία ή και αποδοκιμασία του εκλογικού τους σώματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας περίπτωσης είναι οι Σοσιαλδημοκράτες της Δανίας. Ως κυβερνών κόμμα το Socialdemokratiet ανοίχθηκε σημαντικά στις ξενοφοβικές θέσεις του Λαϊκού Κόμματος της Δανίας (Dansk Folkeparti). Η φράση του τότε σοσιαλδημοκράτη πρωθυπουργού Poul Nyrup Rasmussen ότι «η Δανία δεν είναι και δεν πρέπει να γίνει χώρα πολυεθνική» σηματοδοτεί ακριβώς μια τέτοια προσέγγιση (Schlüter-Knauer 2002: 155). Επιπλέον, μας βοηθά να κατανοήσουμε τον εκλογικό καταποντισμό των Σοσιαλδημοκρατών (έχασαν 7 ποσοστιαίες μονάδες στις εκλογές του 2001), η στροφή των οποίων προς ορισμένες επίμαχες θέσεις της νέας άκρας και λαϊκιστικής δεξιάς θεωρήθηκε καιροσκοπική και ασύμβατη με το προφίλ του κόμματος, γι' αυτό και αξιολογήθηκε αρνητικά από τους Δανούς ψηφοφόρους. Αντιθέτως, το Φιλελεύθερο Κόμμα (Venstre) κέρδισε επιπλέον 6 ποσοστιαίες μονάδες. Η δική του μετακίνηση προς τις

υπερσυντηρητικές και ξενοφοβικές θέσεις του νεο-λαϊκιστικού Dansk Folkeparti (κέρδισε επιπλέον 4,5 ποσοστιαίες μονάδες και με το 12% που συγκέντρωσε στις εκλογές του 2001 έγινε το τρίτο σε κοινοβουλευτική δύναμη κόμμα του Folketing/Βουλή) εξέφρασε πειστικότερα τις ανησυχίες σημαντικής μερίδας του εκλογικού σώματος εξαιτίας προ πάντων της ενισχυμένης παρουσίας μεταναστών και αιτούντων άσυλο στη Δανία (Royal Danish Ministry of Foreign Affairs 2001, 2002 και <http://www.electionworld.org/election/denmark.htm>).

Ανεξαρτήτως των όποιων επιδράσεων έχει η αποδοχή πολιτικών θέσεων της νέας ακροδεξιάς από δυνάμεις του πολιτικού κέντρου γι' αυτές τις ίδιες τις κομματικές δυνάμεις του κέντρου, μια τέτοια αποδοχή συμβάλλει στο να τονωθεί η εκλογική διεισδυτικότητα των κομμάτων του δεξιού άκρου στις επιμέρους κοινωνιο-δημογραφικές ομάδες του εκλογικού σώματος. Η εκλογική απήχηση των κομμάτων της νέας άκρας δεξιάς –άλλοτε με μεγαλύτερα και άλλοτε με μικρότερα εκλογικά ποσοστά και διακυμάνσεις– διακρίνεται για την *πολυσυλλεκτική* της τάση. Όπως ο Hainsworth εύστοχα στο εισαγωγικό του κείμενο στον παρόντα τόμο παρατηρεί, η ακροδεξιά εμφανίζεται να συγκεντρώνει ψήφους σχεδόν από παντού: από ψηφοφόρους με προέλευση τόσο από την παραδοσιακή δεξιά όσο και από την παραδοσιακή αριστερά, από τους νέους και από τους μεγάλους σε ηλικία εκλογείς, από όσους ψηφίζουν για πρώτη φορά αλλά και από εκείνους που συνήθως απέχουν της εκλογικής διαδικασίας, από τους ανέργους αλλά, θα προσθέταμε, και από όσους νιώθουν εργασιακή ανασφάλεια, από τους κατοίκους των πόλεων, όπως και των νέων προαστίων. Αυτή η πολυσυλλεκτική τάση όσον αφορά στην εκλογική απήχηση των κομμάτων της ακροδεξιάς είναι ακόμη εντονότερη εάν ληφθούν υπόψη τα κοινωνιο-δημογραφικά γνωρίσματα όχι μόνο του σώματος των πραγματικών οπαδών και εκλογέων της αλλά και ενός σημαντικά ευρύτερου μεριδίου, αποτελούμενο από εκείνους που εμφανίζονται εν γένει *εκλογικά διαθέσιμοι* για τα κόμματα της νέας άκρας, νεο-λαϊκιστικής και ακραίας δεξιάς. Εκλογικά διαθέσιμοι θεωρούνται είτε εκείνοι που κατά το παρελθόν είχαν ψηφίσει είτε, όμως, και εκείνοι που δεν αποκλείουν κάποτε στο μέλλον να ψηφίσουν ένα κόμμα, το οποίο (και) οι ίδιοι αναγνωρίζουν ως ένα κόμμα της ριζοσπαστικής δεξιάς (βλ. Klingemann και Pappi 1972: 33-34). Εκλογική διαθεσιμότητα για την ακροδεξιά ελλοχεύει, επιπλέον, μεταξύ εκείνων των ψηφοφόρων που ανεξαρτήτως εκλογικής συμπεριφοράς ή συνειδητής εκλογικής προδιάθεσης, αξιολογούν θετικά κόμματα της άκρας δεξιάς ή/και εκφράζονται με συμπάθεια για τους επικεφαλής τους ή/και εκφέρουν αντιλήψεις συμβατές με το εθνολαϊκιστικό και ξενοφοβικό μείγμα ιδεών αυτών

των κομμάτων (όπ.π.). Μάλιστα, αυτά τα αξιολογούν ως τα πλέον αρμόδια να διαχειριστούν διακυβεύματα συναφή με τις παραπάνω αντιλήψεις (Kitschelt και McGann 1995: 219).

Η πολυσυλλεκτική τάση στη νέα ακροδεξιά, η οποία καταγράφεται προ πάντων στην εκλογική διαθεσιμότητα των ψηφοφόρων, συμπληρώνεται συν τω χρόνω από μια τάση «λαϊκοποίησής» της, η οποία εντοπίζεται στο σώμα των ενεργών ψηφοφόρων της. Οι χειρώνακτες, ειδικευμένοι και ανειδίκευτοι, οι αγρότες, οι χαμηλόμισθοι και οι χαμηλοσυνταξιούχοι, εν γένει τα στρώματα προ πάντων του ανδρικού πληθυσμού που –σχεδόν αδιακρίτως ηλικίας– χαρακτηρίζονται από ελλείψεις σε «πολιτιστικό και κοινωνικό κεφάλαιο»: από χαμηλό μορφωτικό/εκπαιδευτικό επίπεδο, περιορισμένες κοινωνικές σχέσεις και αίσθηση κοινωνικής ανασφάλειας (Betz 1994: 176, 142-43, Falter 1994: 99-100), συνθέτουν μια προνομιακή δεξαμενή ψηφοφόρων για τη νέα ακροδεξιά (Kitschelt και McGann 1995: 10-11, Veen, Lepszy και Mnich 1993: 37). Όσο πιο «λαϊκή» και «προλεταριακή» γίνεται η εκλογική βάση της νέας ακροδεξιάς, τόσο περισσότερο τα κόμματά της –σε επίπεδο ενεργών ψηφοφόρων– εγκαταλείπονται από τους ελεύθερους μικροεπαγγελματίες (με εξαίρεση τους αυτοαπασχολούμενους), ενώ αν και συνεχίζουν να έχουν ικανοποιητικές προσβάσεις σε μεσαία στρώματα, δεν κατορθώνουν να διεισδύσουν στη νέα μεσαία τάξη και τα ανερχόμενα μεσαία στρώματα (Betz 1994).

Τόσο ο πολυσυλλεκτισμός που, συν τω χρόνω, αφορά προ πάντων στην εκλογική διαθεσιμότητα, όσο και η «λαϊκοποίηση» που εν τω μεταξύ εμφανίζεται στην εκλογική δεξαμενή των άκρων και αφορά στην ενεργή εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων ακροδεξιών κομμάτων, δεν διαπιστώνεται μόνο βάσει κοινωνιο-δημογραφικών χαρακτηριστικών. Επιβεβαιώνεται, επιπλέον, βάσει της κομματικής προέλευσης των ψηφοφόρων της νέας ακροδεξιάς. Ακροδεξιά κόμματα κατορθώνουν συχνά να αποκτούν συμπαθούντες αλλά και να κερδίζουν ψηφοφόρους από κατεστημένα κόμματα και της δεξιάς και της αριστεράς. Από δημοσκοπικό υλικό της δεκαετίας του 1980 και του 1990 προκύπτει, μάλιστα, ότι εκλογείς δεξιών αλλά και αριστερών κομμάτων, οι οποίοι επιπλέον διακρίνονται *πρώτον* από την υπεράσπιση κλειστών κοσμοεικόνων, *δεύτερον* από την υιοθέτηση στάσεων διαμαρτυρίας απέναντι στην πολιτική, τους πολιτικούς και τα κόμματα και *τρίτον* από την έλλειψη ισχυρών κομματικών ταυτίσεων αλλά και από την απουσία ισχυρών θρησκευτικών ταυτίσεων και εκκλησιαστικών δεσμών, είναι πιθανό κάποια στιγμή να μετακινηθούν σε κόμματα της άκρας, νεο-λαϊκιστικής ή και ακραίας δεξιάς (Falter 1994, Roth 1989, Betz 1994).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 γερμανοί εκλογικοί αναλυτές (Instituten ifas) είχαν παρατηρήσει ότι στους εκλογείς χωρίς ισχυρή κομματική ταύτιση και χωρίς σταθερούς δεσμούς με οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, ωρίμαζε στα δεξιά και στα αριστερά του κομματικού φάσματος ένα δυναμικό που εμφάνιζε τα χαρακτηριστικά μιας *περιπλανώμενης* (vagabond) διαμαρτυρίας. Συγκεκριμένα, το εκλογικό αυτό δυναμικό που συνήθως ψήφιζε ένα κόμμα δεξιάς προέλευσης, σε ποσοστό που έφθανε το 38% θεωρούσε πιθανό να ψηφίσει ή είχε ήδη κάποτε ψηφίσει ένα κόμμα *αριστερότερα* του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος. Επίσης, το εκλογικό αυτό δυναμικό που κατά βάση ψήφιζε ένα κόμμα αριστερής προέλευσης, σε ποσοστό που έφθανε το 29% θεωρούσε πιθανό ή είχε ήδη ψηφίσει ένα κόμμα δεξιότερα του Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος. Μάλιστα στους *ανέργους*, το ποσοστό της διαθεσιμότητάς τους για περιπλάνηση μεταξύ των δύο κομματικών άκρων, αυξανόταν σημαντικά. Οι συνέπειες αυτής της περιπλανώμενης διαμαρτυρίας είναι πολλές και σημαντικές. Καταρχάς η περιπλάνηση δημιουργεί αδιαφοροποίητα ένα πλαίσιο υποστήριξης για τα νεο-λαϊκιστικά κόμματα των άκρων, εφόσον αυτά γίνονται μοχλοί για την έκφραση μιας «διάθεσης επίπληξης» των κατεστημένων κομμάτων, που εντοπίζεται σε μερίδα του εκλογικού σώματος. Η περιπλανώμενη διαμαρτυρία λαμβάνει μεν χώρα μεταξύ των άκρων, δεν είναι ωστόσο μια υπόθεση που αφορά τα κόμματα και τους ψηφοφόρους των άκρων και μόνο: στα τέλη της δεκαετίας του 1960 στη Γερμανία, μια εποχή ιδεολογικο-πολιτικού ανοίγματος και πολυσυλλεκτικοποίησης του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (SPD), οι συμπαθούντες το ακροδεξιό NPD ήταν κατά το 1/4 ψηφοφόροι του SPD και κατά 18% ψηφοφόροι του χριστιανοδημοκρατικού CDU (Klingemann και Pappi 1972: 40). Η διαθεσιμότητα για περιπλάνηση ρευστοποιεί, σε έναν κάποιο βαθμό, το κομματικό τοπίο και ανοίγει το δρόμο σε ένα μέρος του εκλογικού σώματος για επιλογές του τύπου «όλα τα κόμματα και όλοι οι υποψήφιοι είναι επιλέξιμοι». Κάτι τέτοιο μπορεί να σημαίνει ότι από την ενίσχυση ενός ακροδεξιού κόμματος θα θιγεί εκλογικά όχι μόνο το όμορο κόμμα της κατεστημένης δεξιάς αλλά, λίγο-πολύ, ανάλογα με την κοινωνική τους σύνθεση και με τις κοινωνικές περιστάσεις, και τα υπόλοιπα κόμματα συνολικά. Κοινωνικές περιστάσεις που ευνοούν την εμφάνιση στάσεων διαμαρτυρίας στο εκλογικό σώμα, όπως και την ανάδειξη ενός χαρισματικού ηγέτη, δημιουργούν ρευστότητα στο εκλογικό σώμα και αυξάνουν τη διαθεσιμότητά του για περιπλάνηση μεταξύ των άκρων (βλ. Klingemann και Pappi 1972: 109-110).

Η «πολύπλοκη αληθεία» της νέας ακροδεξιάς έχει γίνει αντικείμενο σοβαρής μελέτης και έρευνας από την ευρωπαϊκή και διεθνή επιστημονική κοινότητα των πολιτικών επιστημόνων. Μελέτες περιπτώσεων και συγκριτικές αναλύσεις διεξάγονται συστηματικά ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960/αρχές του 1970, όταν με τις πρώτες εκλογικά σημαντικές επιτυχίες το 1973 του Fremskridtspartiet στη Δανία και του Fremskrittspartiet τη Νορβηγία αλλά και τη σχετική επιτυχία του NPD στις εκλογές για το Bundestag το 1969 στη Γερμανία έγινε φανερό ότι η άκρα δεξιά δεν ήταν ένα κατάλοιπο του παρελθόντος με φθίνουσα πολιτική και εκλογική πορεία. Στις δεκαετίες που μεσολάβησαν έχουμε στο μεταξύ αντιληφθεί ότι η νέα άκρα δεξιά, με τις ποικίλες ιδεολογικο-πολιτικές και κομματικές της εκφράσεις, αποτελεί ένα νέο φαινόμενο της ύστερης νεωτερικότητας με πολιτική δυναμική και συνέχεια και με παρουσία που εκτείνεται από την Ευρώπη έως τις ΗΠΑ και από τις ώριμες δημοκρατίες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης έως τα νέα μετακομμουνιστικά καθεστώτα της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Ο παρών συλλογικός τόμος και οι δώδεκα μελέτες που περιλαμβάνει, όλες γραμμένες από έμπειρους ειδικούς ερευνητές, συμβάλλουν σημαντικά προς την κατεύθυνση επιστημονικής ανάλυσης του φαινομένου χωρίς ιδεολογικές φορτίσεις. Μια πολιτική στάση αντίθεσης στη νέα ακροδεξιά εκ μέρους του συνειδητού πολίτη και της κοινωνίας πολιτών, που είναι αναγκαία στις σύγχρονες δημοκρατίες, καθώς σε αυτές συχνά το πολιτικό άκρο δεξιότερα της παραδοσιακής Δεξιάς καθίσταται ιδεολογικά και εκλογικά ελκυστικό σε αριθμητικά σημαντικά τμήματα ψηφοφόρων, δεν θα πρέπει να προκαταλάβει την έρευνα, οδηγώντας την είτε σε υπεργενικεύσεις είτε σε απλοποιήσεις. Ιδιαίτερα στη χώρα μας, που η έρευνα για τη νέα άκρα δεξιά μόλις τώρα ξεκινά, θα είναι ευτύχημα αν μείνει μακριά και από τους κατ' επάγγελμα «κινδυνολόγους» (Alarmist) αλλά και από τους πάντοτε «ψύχραιμους» και «ατάραχους» (Cool), για να μεταφέρουμε μια εύστοχη διάκριση του Misik (2002: 143) σχετικά με τα δύο ακραία μπλοκ που έχουν διαμορφωθεί στην αυστριακή δημοσιότητα όσον αφορά στην αντιμετώπιση του FPÖ.

Βασιλική Γεωργιάδου
Επίκουρος Καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης,
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας
Παντείου Πανεπιστημίου

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Andersen, J. G. και Bjørklund (1990). 'Structural Changes and New Cleavages: the Progress Parties in Denmark and Norway'. *Acta Sociologica*, 33/3.
- Baumgartl, Bernd και Adrian Favell (eds.) (1995) *New xenophobia in Europe*. London, The Hague, Boston: Kluwer Law International.
- Beck, Ulrich (1999) *World risk society*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich και Ulf Erdmann Ziegler (2000) *Μια ζωή δική μας. Περιηγήσεις στην άγνωστη κοινωνία που ζούμε*, μτφ.-επιμ. Λένα Σακαλή. Αθήνα: Νήσος.
- Betz, Hans-Georg (1994) *Radical right-wing populism in Western Europe*. Basingstoke: MacMillan.
- Betz, Hans-Georg (1998) «Rechtspopulismus: ein internationaler Trend?». *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Beilage zur Wochenzeitung 'Das Parlament' B 9-10, σελ. 3-12.
- Betz, Hans-Georg, Stefan Immerfall (eds.) (1998) *The new politics of the right. Neo-populist parties and movements in established democracies*. Basingstoke: MacMillan.
- Birsl, Ursula (2002) «Der Neoliberalismus in der politischen Mitte: ein gezähmter Rechtspopulismus?», σε Alex Demirovic και Manuela Bojadzijev (Hrsg.) *Konjunktoren des Rassismus*. Münster: Westfälisches Dampfboot, σελ. 30-49.
- Blinkhorn, Martin (ed.) (1990) *Fascists and Conservatives*. London: Unwin Hyman.
- Campbell, David F.J. και Christian Schaller (Hrsg.) (2002) *Demokratiequalität in Österreich. Zustand und Entwicklungsperspektiven*. Opladen: Leske+Budrich.
- Canovan, Margaret (1999) «Trust the People! Populism and the two faces of democracy», *Political Studies* XLVII, σελ. 2-16.
- Dahl, Robert (2001) *Περί δημοκρατίας*, μτφ. Βασίλης Κόρκας. Αθήνα: Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Falter, Jürgen W. (1994) *Wer wählt rechts?*. München: Beck'sche Reihe.
- Hainsworth, Paul (ed.) (1992) *The extreme right in post-war Europe and the USA*. London: Pinter.
- Hainsworth, Paul (1996) The Front National and the new world order, σε T. Chafer και B. Jenkins (eds.) *France: From the cold war to the new world order*, Basingstoke: MacMillan, σελ. 193-203.
- Hainsworth, Paul (2005) *Right-wing extremism*. Routledge (υπό έκδοση).
- Jaschke, Hans-Gerd (1994) *Rechtsextremismus und Fremdenfeindlichkeit. Begriffe, Positionen, Praxisfelder*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Johnson, Lonnie *Austria's new ÖVP-FPÖ government and Jörg Haider*, <http://widerstandphilo.at/johnson.html>.
- Kitschelt, Herbert, Anthony J. McGann (1995) *The radical right in Western Europe. A comparative analysis*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Klär, Christian κ.ά. (1989) *Weder verharmlosen noch dämonisieren. Die Wähler der extremen Rechten*, τόμ.1. Bonn: Vorwärts Verlag.
- Klingemann, Hans-Dieter και Franz U. Pappi (1972) *Politischer Radikalismus*. München-Wien: R. Oldenbourg Verlag.
- Laclau, Ernesto (1983) *Πολιτική ιδεολογία στη μαρξιστική θεωρία. Καπιταλισμός, φασισμός, λαϊκισμός*, μτφ.-επιμ. Γρηγόρης Ανανιάδης. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα.
- Link, Jürgen (1998) *Versuch über den Normalismus. Wie Normalität produziert wird*. Opladen-Wiesbaden: Westdeutscher Verlag (2η ανανεωμένη έκδοση).
- Lipset, Seymour Martin και Earl Raab (1978) *The politics of unreason. Right-wing extremism in America 1790-1977*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Mény, Yves, Ynes Surel (eds.) (2002) *Democracies and the populist challenge*. Palgrave.

Minkenberg, Michael (1994) «German unification and the continuity of discontinuities: cultural change and the far right in East and West». *German Politics* 3/2, σελ. 169-192.

Minkenberg, Michael (1997) «The new right in France and Germany: Nouvelle droite, neue Rechte, and the new right radical parties», σε Peter H. Merkl και Leonard Weinberg (eds.), *The revival of right wing extremism in the 90s*. London: Frank Cass, σελ. 65-90.

Minkenberg, Michael (1998) *Die neue radikale Rechte im Vergleich. USA, Frankreich, Deutschland*. Opladen/Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

Misik, Robert (2002) «Das Ressentiment an der Macht. Haider-Halbzeit in Österreich», *Die Neue Gesellschaft. Frankfurter Hefte* 3, σελ. 143-146.

Παπαδόπουλος, Γιάννης (2004) «Ο συντηρητικός εθνολαϊκισμός στη Δυτική Ευρώπη. Ένα αντιφατικό φαινόμενο». *Επιστήμη και Κοινωνία* 12 (υπό έκδοση).

Pelinka, Anton (1996) «Das politische System Österreichs», σε Wolfgang Ismayr (Hrsg.), *Die politischen Systeme Westeuropas*. Opladen: Leske+Budrich, σελ. 479-507.

Pelinka, Anton (2001) «Die geänderte Funktionalität von Vergangenheit und Vergangenheitspolitik. Das Ende der Konkordanzdemokratie und die Verschiebung der Feindbilder», *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* 30/1, σελ. 35-47.

Roth, Dieter (1989) «Sind die Republikaner die fünfte Partei? Sozial- und Meinungsstruktur der Wähler der Republikaner». *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Beilage zur Wochenzeitung 'Das Parlament' B 41-42, σελ. 10-20.

Royal Danish Ministry of Foreign Affairs (2001) *Danish political parties in their own words*. Copenhagen.

Royal Danish Ministry of Foreign Affairs (2002) *Factsheet Denmark*. Copenhagen.

Scheuch, Erwin K. και Hans-Dieter Klingemann (1967) «Theorie des Rechtsradikalismus in westlichen Industriegesellschaften». *Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik*, σελ. 11-29.

Schlüter-Knauer, Carsten (2002) «Die Bedeutung des Rechtsrucks in Dänemark». *Die Neue Gesellschaft. Frankfurter Hefte* 3, σελ. 152-156.

Veen, Hans-Joachim, Norbert Lepszy και Peter Mnich (1993) *The Republikaner Party in Germany. Right-wing menace or protest catchall?*. Praeger.

Widfeldt, Anders (2001) *Responses to the extreme right in Sweden: The diversified approach*. Keele European Parties Research Unit (KEPRU). Working Paper 10, Keele University.